

החידוש היומי

חידוש יומי בדף היומי

סתירת הסוגיות במקור מיעוט יבום באשת אח מאם

בגמרא במסכת יבמות (יז:): מובאות דרשותיהם של האמוראים לכך שאין אשת אח מאם נופלת ליבום: ...אמר רב יהודה בשם רב, אמר קרא "כי ישבו אחים יחדיו" (דברים כה ה) - שהיתה להם ישיבה אחת בעולם, פרט לאשת אחיו שלא היה בעולמו. "יחדיו" - מיוחדים בנחלה, פרט לאחיו מן האם. רבה אמר, אחין מן האב יליף 'אחיה' - אחיה' מבני יעקב ["כי ישבו אחים יחדיו" - "שנים עשר אנחנו אחים בני אבינו" (בראשית מב לב)] - מה להלן מן האב ולא מן האם, אף כאן מן האב ולא מן האם.

ובהמשך הסוגיא: ואיצטריך למיכתב 'אחים' ואיצטריך למיכתב 'יחדיו', דאי כתב רחמנא 'אחים', הוה אמינא לילף 'אחיה' - אחיה' מלוט [- שאף שם נאמר "כי אנשים אחים אנחנו", ותתיבם אשת אחי אביו]... כתב רחמנא 'יחדיו' - המיוחדים בנחלה. ואי כתב רחמנא 'יחדיו', הוה אמינא דמייחדי באבא ובאמא [- שרק אשת אחיו מאביו ומאמו תתיבם], צריכא.

והנה מקור איסור אשת אח מאם מובא בגמרא ביבמות (נה.) מהפסוק (ויקרא יח טז) "ערות אשת אחיך היא ערות אחיך היא" - ערות אחיך היא, בין מן האב בין מן האם. ושם דנה הגמרא גם בדיון יבום באשת אח מאם, וכך מקשה שם הגמרא: "ואימא אשת אח מן האם כאשת אח מן האב, מה אשת אח מן האב לאחר מיתת בעלה שריא, אף אשת אח מן האם לאחר מיתת בעלה שריא. אמר קרא "ערות אחיך היא", "היא" - בהווייתה תהא [- ופסוק זה הוא המקור לאיסור אשת אח מאם, ואמר קרא היא בהווייתה תהא, שלא יותר האיסור עם פטירת בעלה]."

על פניו נראות סוגיות הגמרא כסותרות זו לזו, שכן בסוגייתנו מובא מקור אחד לדיון זה [אחיה אחיה מבני יעקב, יחד עם לימוד מקרא ד'יחדיו'] ואילו בגמרא שם מובא מקור אחר [מהפסוק 'היא']. ואכן רש"י על אתר (ד"ה אף) ואחריו רבותינו בעלי התוספות (ד"ה בהווייתה) נזקקים לשאלה זו, וכך לשונו של רש"י: "ואם תאמר, הא ילפינן 'אחיה אחיה' מבני יעקב. איכא למימר אחים מן האב מצוה, מן האם רשות, ע"כ. דהיינו שהוקשה לרש"י מדוע הוצרכנו למעט שאין יבום באשת אחיו מן האם, הלא כבר ילפינן מבני יעקב שאין דין יבום אלא באחיו מן האב. ויישב רש"י שהמיעוט הנלמד מבני יעקב אינו אלא שאין מצות יבום באשת אח מאם, אך עדיין היה מקום ללמוד מאשת אח מן האב להיתר אחר מיתה, ולכן בעינן לקרא ד'היא' שאסורה אף אחר מיתה."

התוספות ישבו באופן אחר [ומתוך דבריהם אתה למד שהם העמידו הנידון להיפך, מדוע צריך לימוד מבני יעקב אחר שדרשינן 'היא' בהווייתה תהא], שמ'היא' ילפינן שאשת אח מאם אינה מתייבמת, אך עדיין היה מקום לומר שכיון דכתיב 'יחדיו' ממילא אפשר שאין דין יבום אלא באחים מן האב ומן האם, וזה ילפינן מבני יעקב שלא היו אחים כי אם מן האב ולא מן האם.

קושיית תוספות בסתירת דברי חז"ל בעונש אשת אחיו מאמו וביאור העילוי ממיצ'יט

והנה בתחילת מסכת יבמות (ב.) מביאה המשנה את דינם של חמש עשרה עריות הפטורות מייבום ופטורות אף את צרותיהן מן הייבום, ובכללן מונה המשנה גם את 'אשת אחיו מאמו' - שמת ונשאה אחיו מאביו, ומת בלא בנים, ונפלה לפני זה לייבום, ואסורה לו לפי שהיתה תחילה אשת אחיו מאמו ונאסרה עליו עולמית. והקשו התוספות (ד"ה אשת אחיו) שמדברי המשנה עולה שאשת אחיו מאמו יש בה כרת, שהרי רק עריות שיש בהן כרת הם הפטורות מיבום לפי התנא במשנה שם [- ומקור הדין כמבואר בגמרא (נה.) מהכתוב "ערות אשת אחיך" - בין מן האב ובין מן האם]. והקשה רבינו שמואל שבתורת כהנים משמע שאין בה כרת, שכן דרשו חז"ל שם את הפסוק "ואיש אשר יקח את אשת אחיו" - באשת אחיו מאביו הכתוב מדבר ולא באשת אחיו מאמו, שכן כתיב שם 'נדה היא' - כנדה שפעמים שיש לה היתר ופעמים שאין לה היתר, וזו אשת אח מאב שפעמים שיש לה היתר - ביבום ופעמים שאין לה היתר - כשיש לה בנים. ומשמע שבאו למעט מדרשה שכל הכרת אינו אלא באשת אח מאב ולא באשת אח מאם.

ובחידושי העילוי ממיצ'יט הביא מה שיש מתרצים ש'אילו לא נאמר' קאמר, דהיינו שאילו לא היה נאמר הפסוק האחר שממנו מתרבה אשת אחיו מאמו, הייתי ממאט אשת אחיו מאמו מ'נדה היא'. ואמנם העיר על כך העילוי ממיצ'יט, שהרי עדיין לא הועילו ביישובם, כיון שסוף סוף אחרי שיש לנו ריבוי מן הפסוק שאף אשת אחיו מאמו אסורה עליו בכרת, אם כן שוב קשה למה צריך את הפסוק 'נדה היא' - כי לפי האמת ודאי לא בא למעט אשת אחיו מאמו, שהרי אף היא אסורה עליו בכרת כאשת אחיו מאביו.

וביאר, שאכן נצרכים שני הכתובים, כי אילו היה כתוב רק הפסוק 'אשת אחיך' המלמד שאשת אחיו מאמו אינה בכלל יבום, אם כן הייתי אומר שכשם שאשת אחיו מאמו אינה נופלת ליבום, הוא הדין אשת אחיו מאמו ומאביו תיפטר מיבום - כי יבוא צד 'מאמו' שבו ויפטור את צד 'מאביו' שבו, ולא יתקיים דין יבום אלא באשת אחי מאב דוקא באופן שאינו אחיו מאם. אבל עכשיו שמצאנו סתירה בפסוקים, שכן מחד גיסא הפסוק 'אשת אחיך' מלמדנו שאשת אחיו מאמו אסורה, והפסוק 'נדה היא' מלמדנו שאשת אחיו מאמו אינה בכלל כרת - ממילא מוכרחים אנו לומר שאשת אחיו מאמו אף היא בכלל 'נדה היא' - דהיינו, שגם בה יש מציאות שיש לה היתר, וכיצד? באופן שאותה האשה היא גם אשת אחיו מאביו וגם אשת אחיו מאמו, שמצד הפסוק 'ערות אשת אחיך' היינו אוסרים אותה, וקמ"ל הפסוק 'נדה היא' להתירה באופן זה.

ייבום

אשת

אחיו

מאמו

יום חמישי כא אדר ב

יבמות דף יז

להצטרפות לקבלת החידוש

a8843414@gmail.com

יסוד הברכת אברהם 'אשת אח מאם' ו'אשת אח מאב' שם ערוה אחת להם

והנה בתוך דבריו נתבארה קושיה אלימה בדיני יבום, אותה מביא בנוסח שונה קצת רבי אברהם ארלנגר זצ"ל בספרו ברכת אברהם (יבמות ב.) בשם העילוי ממיצ'יט: למה מותר לייבם אשת אחיו מאביו ומאמו, נהי דמצד אחיו מן הא יש כאן מצות יבום, אבל הלא יש כאן גם ערוה מצד אשת אחיו מן האם - ואם כן נימא דליכא מצות יבום אלא דוקא באח מן האב ולא מן האם, דומיא דבני יעקב. ובאח מן האב ומן האם תיפטר מצד דהויא ערוה שאינה מחייבת ביבום. ובאמת בדבריו יישב העילוי ממיצ'יט את השאלה, שכן דרשת התורת כהנים באה ליישב קושיא זו - והיתר אשת אח מאב ואם נלמד מהכתוב 'כדה היא' שפעמים שיש בה היתר כשהיא אשת אחיו מאם אך גם מאב.

כדי ליישב קושיא זו מייסד הברכת אברהם, שלעולם הערוה של 'אשת אח מאביו' והערוה של 'אשת אחיו מאמו' אינם שתי ערוות נפרדות - אלא שם הערוה אחד הוא - 'ערוה אשת אח'. אלא שיש שני אופנים שגורמים לשם 'אח' שאשתו אסורה - כשנולד מאב או כשנולד מאם. ואם כן כשהתירה התורה במקום יבום את אשת אחיו, היו הכל בכלל. אלא שלמדו חז"ל בדרשה מבני יעקב, שהאחווה המחייבת במצות יבום היא דוקא באופן שהוא אח מאביו, ולא סגי במה שהוא אח מאמו כדי לחייב ביבום. ומעתה כשנפלת לפניו אשת אחיו מאביו ומאמו, הרי ערוה זו נופלת בהיתר לפניו כיון שהיא אשת אחיו מאביו - וממילא הותר 'שם ערוה' שלה לייבום, ושוב אין מקום לאסור את ייבומה מצד זה שהיא גם אשת אחיו מאמו, כיון שסוף סוף ה'שם ערוה' שלה כבר הותר בשל היותה גם אשת אחיו מאביו. והוכיח כן מדברי הרמב"ם (ריש הל' איסורי ביאה) שמנה את כלל הערוות ובמצוה ט"ו כתב: שלא לבעול אשת אח, וכלל את אשת אחיו מאביו ומאמו בדיבור אחד.

ספק האילת השחר אם מיעוט אשת אח מאם ביבום הוא בשם 'אח' או בדין 'יבום'

ובאילת השחר (יבמות יז:) כתב להסתפק בגדר המיעוט של אשת אחיו מאמו מיבום, אם המיעוט הוא מדין יבום שאע"ג שגם אחיו מן האם קרוי 'אחיו' מכל מקום לא נתרבתה אשת אחיו מאם ליבום, או שהמיעוט הוא בכך שאינו קרוי 'אחיו' וממילא אשתו אינה אשת אחיו ולפיכך אינה ביבום. וכתב להוכיח כצד השני ע"פ מה שכתבו התוספות (שם ד"ה אחווה) שאין ללמוד מבני יעקב לענין 'אשת אחיו שלא היה בעולמו' אף שאצל בני יעקב היו כולם 'אשת אחיו שהיה בעולמו', שכן "אין סברא למילף מבני יעקב דלא מיקרי אחים אא"כ הם בעולם אחד כבני יעקב, דפשיטא דמיקרי אחין". דהיינו, שהלימוד מבני יעקב אינו לענין דיני יבום אלא לענין הגדרת שם אח, ולכן לא שייך ללמוד דין זה מבני יעקב שמסברא נקראו אח אף כשלא היה בעולם. ולפי זה כתב הגר"א זצ"ל לפשוט גם את ספקו שבהכרח המיעוט הוא שאח מן האם אינו קרוי אח, ולא שאף שקרוי אח מכל מקום נתמעט מדין יבום.

על פי זה כתב האילת השחר ליישב את קושית העילוי ממיצ'יט הנזכרת, שכן כל עיקר הקושיא שנאסור אשת אח מאב ואם ליבום מכח צד 'אשת אח מאם' שבו, אינו שייך אלא אם כן גדר הפטור של 'אשת אח מאם' ביבום הוא משום שהתורה לא התירה את האיסור אשת אח מאם, וממילא קשה שגם אם יבמה זו היא 'אשת אח מאב' הרי סוף סוף היא גם 'אשת אח מאם' ומצד שם זה יש לה להאסר ביבום. אמנם לפי מה שנתבאר שהטעם שאין אשת אח מאם בכלל יבום אינו מחמת מיעוט פרטי בדין יבום, כי אם שאין הגדרתו כאח לכל הדינים ובכלל זה גם לגבי מצות יבום, וכיון שאין בו דין יבום ממילא אסורה להתייבם כיון שלגבי איסור אשת אח נתרבתה גם אשת אחיו מן האם. וכיון שכן יש לומר שכל זה שייך רק כשהיא אשת אחיו מן האם ולא מן האב, אבל אם הוא אחיו בין מן האב ובין מן האם - הרי סוף סוף שם 'אח' עליו גם לגבי דין יבום, כי לא גרע ממי שהוא אח רק מן האב - וכיון ששם אח עליו ממילא לא נתמעט כלל ממצות יבום.

דעת הרשב"א שערוה אשת אח מאם ומאב תרי איסורי נינהו

ובהמשך הסוגיא דנה הגמרא מה היה הס"ד שלא יהיה יבום אלא באשת אח מאב ומאם, הלא יבום בנחלה תלא רחמנא [- דכתיב (דברים כה ו) "יקום על שם אחיו המת" שישורש המייבם את כל נסכי המת], ונחלה מן האב ולא מן האם היא. ומיישבת הגמרא: איצטריך, סלקא דעתך אמינא, הואיל וחידוש הוא דקמשתרי ערוה גביה, אימא עד דמייחדי באבא ובאמא, צריכא. דהיינו, שכיון שביבום הותר לו איסור ערוה של אשת אח, ממילא היה ס"ד שרק כשהיא אשת אח מאב ומאם, יהיה בה דין יבום.

ותמה הרשב"א: איכא דקשיא ליה, אדרבה, כיון דחידוש הוה ליה למימר אין לך בו אלא חידושו - ואחין מן האם דוקא דחדא איסורא הוא, אבל אחין המיוחדין באבא ובאמא דתרי איסורי נינהו לא שרא רחמנא. דהיינו, שמצד סברא זו עצמה ש'חידוש הוא' יש לנו לומר שיבום יהיה דוקא באשת אח מאב ולא מאם, כי באופן זה אין צריך להתיר לו אלא איסור ערוה אחד [אשת אח מן האב] ולא שני איסורים. ויישב הרשב"א, שכיון שיבום בקורבא תלא רחמנא, לפיכך כל שקרובים יותר פשוט יותר שיהיה בהם דין יבום, ולכן סלקא דעתך שרק בקרובין לגמרי מצד אב ואם יהיה דין יבום.

והעיר הברכת אברהם שמדברי הרשב"א מוכח שערוה אשת אח מאם אינו שם ערוה אחד עם ערוה אשת אח מאב - שהרי לכן דן הרשב"א ש'תרי איסורי נינהו'. ואמנם, על פי דברי הרשב"א יש ליישב ישוב אחר על קושיית העילוי ממיצ'יט, שכן נתבאר מדברי הרשב"א שהמחייב של היבום הוא הקורבה של אשת אח, וממילא יש לומר שנלמד הדבר בק"ו מחיוב יבום באשת אח מאב, שהרי כיון שהקורבה של אשת אח מאב גורמת חיוב יבום, כל שכן שאם הוא קרוב יותר והוא אחיו גם מאמו שיהיה חייב ביבום.

"קושיה

אלימה בדיני

יבום אותה

מביא הברכת

אברהם

בשם העילוי

ממיצ'יט,

למה מותר

לייבם אשת

אחיו מאביו

ומאמו, הלא

יש כאן גם

ערוה מצד

אשת אחיו מן

האם"

החידוש היומי מוקדש

לזכר וטובת נשמתו
הגדולה של

מרן
רשכבה"ג
זי"ע

וכל בית ישראל יבכו את
השריפה אשר שרף ה'